

ВИКЛАДАЧ ВИШУ ЯК ОДИН З УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В РАМКАХ ТЕОРІЇ КОНСТРУКТИВІЗМУ

Жовтан Людмила Василівна

доцент кафедри загальної математики Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка, кандидат педагогічних наук,

Анотація. Жовтан Людмила Василівна. Викладач вишу як один з учасників освітнього процесу в рамках теорії конструктивізму.

Стаття присвячена питанням підвищення ефективності конструктивної діяльності викладача вищої школи з позицій конструктивізму. Розглянуто й проаналізовано ставлення сучасних студентів до місця й ролі викладача в навчально-виховному процесі в умовах зміни освітньої парадигми, зокрема, при організації пізнавальної діяльності студентів.

Ключові слова: професійно-педагогічна діяльність викладача, конструктивна діяльність викладача, теорія конструктивізму, пізнавальна діяльність.

Аннотация. Жовтан Людмила Васильевна. Преподаватель вуза как один из участников образовательного процесса в рамках теории конструктивизма.

Статья посвящена вопросам повышения эффективности конструктивной деятельности преподавателя высшей школы с позиций конструктивизма. Рассмотрено и проанализировано отношение современных студентов к месту и роли преподавателя в учебно-воспитательном процессе в условиях смены образовательной парадигмы, в частности, при организации познавательной деятельности студентов.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая деятельность преподавателя, конструктивная деятельность преподавателя, теория конструктивизма, познавательная деятельность.

Annotation. Zhovtan Ljudmila Vasilievna. Teacher of a high school as one of participants of educational process within the framework of theory of constructivism.

The article is devoted to the questions of increase of efficiency of structural activity of teacher of high school from positions of constructivism. Attitude of modern students toward a place and role of teacher in an educationally-educate process in the conditions of changing of educational paradigm, in particular, during organization of cognitive activity of students, is considered and analyzed.

Keywords: professionally-pedagogical activity of teacher, structural activity of teacher, theory of constructivism, cognitive activity.

На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається зміна освітньої парадигми – перехід від відтворювального до пошукового навчання, від репродуктивного до продуктивного мислення, від трансляції традиційних знань, умінь і навичок до самостійного їх відкриття. Отже, на зміну філософії позитивізму та теорії біхевіоризму приходить концепція конструктивізму.

Усе це зумовлює суттєві зміни, що відбуваються сьогодні в системі освіти, зокрема, вищої. Основним завданням її стає не отримання певної суми знань, а розвиток навичок мислення, самостійного засвоєння та аналізу нових відомостей.

Досягнення мети сучасної освіти потребує переходу вищої школи на нову концепцію підготовки фахівців, спрямовану на особистісний потенціал студента, здатного до самостійного наукового пізнання, освоєння й упровадження інноваційних технологій. Основою освітньої парадигми стають такі пріоритети, як саморозвиток, самоосвіта, самопроекування.

Ці зміни вимагають не лише удосконалення змісту, а й трансформування характеру навчального процесу у вишах, об'єктом педагогічної діяльності стає "не сам студент, якого відокремлено від педагогічного процесу, а саме педагогічний процес, який являє собою систему взаємопов'язаних навчально-виховних завдань, у розв'язанні яких студент бере безпосередню участь та функціонує як один із головних компонентів" [3]. Якщо раніше навчально-виховний процес був орієнтований насамперед на „середнього” студента та створення однакових умов для всіх студентів, то нині виникає проблема створення сприятливих умов для кожного студента, забезпечення йому вільного вибору темпів, методів і засобів навчання, які б відповідали його індивідуальним можливостям. Робота в нових умовах передбачає зацікавлене й активне ставлення педагога до творчих проявів кожного студента, повагу до його індивідуальності.

Перехід від інформаційної системи освіти до розвивальної визначив нові вимоги до результатів педагогічної діяльності й педагогічного процесу. Очевидно, що, з огляду на сучасні вимоги суспільства, змінюється й місія викладача вищої школи. У рамках теорії конструктивізму змінюються пріоритети педагогічної діяльності викладача, зважаючи на нові цінності (орієнтація на демократичний

процес формування й реалізації змісту освіти, особистість студента, його право на вибір) на відміну від традиційних (директивних, педагогоцентристських). Стає затребуваним такий викладач, який є суб'єктом особистісного й професійного зростання, вміє проектувати й реалізовувати на практиці розвиваючі освітні ситуації нового типу, здатний гнучко адаптуватись до умов професійно-педагогічної діяльності, що змінюються. Отже, викладач вищої школи стає активним організатором освітнього процесу.

Окремі аспекти означеної проблеми відображено у концепціях (філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних) багатьох дослідників, а саме:

– основні положення теорії конструктивізму, розгляд зазначеної теорії як однієї із складових сучасної філософії освіти, однієї з концепцій нетрадиційного навчання у вищій школі (Дж. Дьюї, Г. Ващенко, Г. Дмитрієв, О. Корнєєва, Т. Кошманова, Т. Равчина та ін.);

– з'ясування специфіки та проведення структурно-компонентного аналізу професійно-педагогічної діяльності викладача вишу (С. Бажанова, Н. Бордовська, А. Войтович, Н. Гузій, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Лівшиць, І. Нікуліна, С. Резник, О. Романовський, Т. Руднева, Л. Савінкова, В. Семиченко, В. Сластьонін, Н. Тализіна, Т. Федірчик, М. Фіцула, О. Фонарьов, В. Шадриков та ін.).

Сьогодні в практику вищої школи впроваджено кредитно-модульну систему організації навчального процесу. Незважаючи на появу різноманітних схем її реалізації, й досі відсутня концепція діяльності викладача вишу як одного з головних учасників навчального процесу в нових умовах. Саме відсутність зазначеної концепції негативно позначається на ефективності результатів професійно-педагогічної діяльності самого викладача, який не може максимально використовувати свій потенціал і ресурси середовища вищого навчального закладу. Крім того, саме від її ефективності значною мірою залежить результативність діяльності вищого навчального закладу зокрема та всієї освітянської галузі загалом.

Навпаки, останнім часом у психолого-педагогічній літературі й, особливо, на

практиці просліджується тенденція до заниження ролі викладача в освітньому процесі: якщо раніше він відігравав вирішальну роль у зазначеному процесі (що, мабуть, було певним перебільшенням його ролі), то нині його роль звелась до другорядного учасника процесу. Отже, як завжди, ми кидаємося від однієї крайності до іншої, а корінь вирішення проблеми – в її "золотій" середині. Може, краще було б поцікавитися у студента, ще одного учасника процесу, чи бажає він та чи готовий нині взяти на себе роль головного учаснику освітнього процесу?

Саме тому метою нашого дослідження є з'ясування того, як сучасні студенти оцінюють роль і місце викладача вишу в навчально-виховному процесі, у зв'язку із зміною освітньої парадигми.

Для цього нами для анкетування було залучено понад 200 студентів 1–5 курсів різних напрямів підготовки.

Слід зауважити, що думка студентів стосовно ролі викладача в організації навчально-виховного процесу загалом значною мірою відрізняється, коли мова йде про окремі етапи зазначеного процесу, зокрема, при організації пізнавальної діяльності студентів.

Понад половини респондентів (57,8 %) вважають викладача рівноправним членом навчального процесу. Дещо менша частина (38,8 %) віддають йому визначальну роль в зазначеному процесі. Мабуть, показовим є те, що яких-небудь п'ять років тому ситуація діаметрально відрізнялась, а ще на п'ять років раніше переважна більшість студентів віддавала пальму першості викладачеві. Протилежними є результати, отримані після опитування першокурсників: 57,5 % їх вважають, що викладач – це визначальний учасник навчального процесу, і 37,5 % ставлять його в один рядок з іншими учасниками процесу. Зрозуміло, що причиною цьому є те, що першокурсники ще не відійшли від школи, де й досі існує відповідне ставлення учнів до вчителя при, на жаль, переважно авторитарній ролі викладача.

Слід також зазначити, що серед п'ятикурсників має місце досить високий відсоток (7,5 %) тих, хто вважає викладача одним з другорядних учасників навчального процесу. Можливо, це пояснюється або зростанням активності

студентів наприкінці навчання (що є, мабуть, позитивною тенденцією), або відповідним ставленням студентів-старшокурсників до викладачів (що примушує додатково замислитись про сучасну роль викладача в освітньому процесі).

Як відомо, в психологічній структурі діяльності педагога можна виділити гностичний, конструктивний, організаторський і комунікативний функціональні компоненти, які охоплюють усі найбільш значущі її сторони [1]. Центральне місце серед них, з нашої точки зору, посідає конструктивний компонент, адже сучасний викладач вищої школи вирішує цілу низку задач, характерних саме для конструктивної діяльності, а саме:

- змістовне й методичне оновлення навчальних курсів;
- засвоєння й розробка нових освітніх та інформаційних технологій;
- пошук нових форм роботи із студентами;
- оцінка якості навчально-пізнавальної і науково-дослідної діяльності студентів.

У процесі реалізації конструктивної функції педагогічної діяльності викладачем вирішується ціла низка завдань, серед яких важливе місце посідає оптимальна організація пізнавальної діяльності студентів, зокрема, процесів отримання знань та формування вмінь і навичок, що є актуальним у нинішніх умовах, оскільки, згідно з теорією конструктивізму, істотно змінюється процес пізнання, у якому "студент виконує функції активного суб'єкта та замість запам'ятовування готової інформації вибудовує власні знання на підставі існуючих концепцій унаслідок взаємодії із середовищем" [2, с. 12].

Не має сенсу, як це було раніше, ідеалізувати процес передачі знань від однієї людини іншій (тобто від викладача студенту), оскільки знання студент отримує в процесі виконання когнітивних і практичних дій, конструюючи їх шляхом пошуку власного розуміння та визначення значення реальних об'єктів, на підставі набутого досвіду. Відбувається процес самостійного пізнання реальних, а не абстрактних об'єктів унаслідок взаємодії з ними, у процесі взаємодії з іншими людьми, обміну власним досвідом і своїми інтерпретаціями, внаслідок чого студентом створюється суб'єктивний образ об'єктивної реальності.

Отже, у контексті сучасної філософії освіти, зокрема теорії конструктивізму як головної її складової, суттєво змінюються акценти в діяльності викладача порівняно з традиційним підходом, за яким він виконує роль транслятора знань та експерта успішності студентів. Відбувається зниження його ролі як єдиного "власника" знань та росте його роль як модератора, консультанта, радника тощо.

Завданням викладача є не передача й "вкладання" знань, досвіду в голови студентів, а залучення й спонукання їх до пошуку наукової інформації. Якщо раніше функцією викладача було ознайомлення студентів з існуючою науковою інформацією, пошук їх розуміння під час колективного обговорення власних думок, виконання практичних завдань, то нині стає актуальним допомога студентам з боку викладача у набутті власного пізнавального, науково-практичного й професійного досвіду шляхом самостійного пошуку наукової інформації, осмислення отриманих фактів та ідей у процесі практичної діяльності, систематизації й узагальнення власних міркувань. "Сьогодні від процесу викладання вимагають взаємодії, співпраці, співробітництва між педагогом і тим, хто навчається, що в свою чергу висуває перед педагогом завдання використання нових форм, методів, прийомів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів" [4]. Зокрема, цьому сприятимуть активні й інтерактивні методи навчання, що застосовуються в сучасній вищій школі.

Проведене анкетування надало нам можливість з'ясувати, як студенти оцінюють роль викладача у процесах, визначальних при організації пізнавальної діяльності студентів: передачі нових знань та формування вмінь і навичок.

Думки респондентів поділились майже порівно стосовно відповіді на запитання, чи змінилась роль викладача як джерела знань у зв'язку з інформатизацією навчального процесу. Кожний третій (29,7 %) вважає, що це – не єдине, проте рівноправне джерело знань; кожний десятий (9,9 %) стверджує, що, незважаючи на те, що з викладача розпочинається процес отримання знань, проте його, викладача, вже недостатньо. 7,3 % опитаних зводять роль викладача у цьому процесі до доповнення знань, отриманих студентами самостійно з інших джерел.

Лише 2,4 % респондентів вважають, що підручник (зокрема, електронний), навчальний посібник, навчальна комп'ютерна програма тощо можуть повністю замінити викладача при поясненні нового матеріалу; 3,4 % опитаних допускають за можливе повну заміну викладача відповідним навчальним посібником (практикумом, навчальною або контролюючою комп'ютерною програмою тощо) при формуванні вмінь і навичок. 15,4 % (відповідно 15,1 %) вважають це за можливе лише при умові збереження можливості проконсультуватися з викладачем з питань, що викликали певні труднощі. Переважна ж більшість опитаних (понад 80 %) є противниками таких перетворень, при цьому кожний другий (47,6 % і 53,2 % відповідно) вважає, що ніщо не замінить живого спілкування з викладачем, а третина опитаних (відповідно 34,6 % і 28,3 %) зазначають, що вони (тобто викладач та зазначені наочності й навчальні продукти) прекрасно доповнюють один одного.

Отже, на нашу думку, активне впровадження в навчальний процес дистанційної форми навчання та комп'ютерних навчальних продуктів на всіх етапах навчання є дещо передчасним, і перед викладачем зокрема й вищою школою загалом, зважаючи на зміну освітньої парадигми, постає проблема оптимального поєднання аудиторних і дистанційних занять та інформаційних комп'ютерних технологій (зокрема, навчального призначення) в процесах отримання нових знань та формування вмінь і навичок з провідною роллю викладача.

Слід також завважити, що, на відміну від мізерної кількості (2,4 %) прихильників усунення викладача від процесу отримання нових знань, у першокурсників цей відсоток у чотири рази більший, тобто кожний десятий з них вважає себе спроможним здійснити цей процес самотужки. Це й не дивно – адже, як відомо, процес інформатизації суспільства характеризується тенденцією до "омолодження", з кожним роком до нього залучаються діти все більш раннього віку, й нинішні першокурсники тісніше, ніж випускники вишів, спілкуються з комп'ютером (і тим, що його супроводить). Отже, є сенс замислитись, що надалі в зазначеному тандемі традиційного й нетрадиційного навчання можливе поступове

зміщення існуючих акцентів, проте викладач ще певний час залишатиметься визначальним учасником процесу отримання знань. Незважаючи на це, мабуть, є сенс у поступовій зміні ролі викладача "за мірою педагогічного втручання у процес навчання студентів і зростання самостійності студентів" [2, с. 20]:

"науковий просвітитель" ⇒ наставник ⇒ фасилітатор і посередник

Яскравим показником того, що стає необхідною кардинальна зміна підходів до професійно-педагогічної діяльності викладача вишу, є те, що більше половини респондентів (59,6 %) вважають, що роль викладача в умовах упровадження у вищу школу кредитно-модульної системи навчання не змінилась, кожний четвертий (25,1 %) зазначає послаблення цієї ролі викладача та лише 15,3 % – її посилення.

Отже, проведене нами дослідження показало необхідність подальших розвідок у цьому напрямку, а саме, розробку заходів з підвищення конструктивної діяльності викладача вишу, а в перспективі – розробку її концепції в нових умовах, яка б ураховувала всі переваги кредитно-модульного навчання та містила напрацювання провідних дидактів та вітчизняних і зарубіжних освітніх закладів з цього питання.

Список джерел

1. Кузьмина Н. В. Психологическая структура деятельности учителя / Н. В. Кузьмина, Н. В. Кухарев. – Гомель : изд-во Гомельского гос. ун-та, 1996. – 57 с.
2. Равчина Т. Діяльність викладача вищої школи в контексті сучасної філософії освіти / Т. Равчина // Вісник Львівського університету. – Серія педагогіки. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 3. – С. 11–22.
3. Сластенин В. Профессионально-педагогическая подготовка современного учителя / В. Сластенин, А. Мищенко // Советская педагогика. – 1991. – № 10. – С. 79–84.
4. Федірчик Т. Науково-педагогічна діяльність викладача вищого навчального закладу: структурно-компонентний аналіз [Електронний ресурс] /

Т. Федірчик. – Режим доступу до статті: www.univerua.rv.ua/12-14.11.09/pdf/Fedirchik.pdf.